

Çevrecilikte Yeni Bir Kimlik: Ekolojizm

A New Identity in Environmentalism: Ecologism

Selim Kılıç¹

Nafiz Tok²

Özet

İnsan ve doğa arasındaki ilişkiyi konu alan çevreci ve ekolojik düşünceler insanlık tarihi kadar eskiyse de, esas anlamda çevreci yaklaşımların ve ekolojik fikirlerin özellikle sanayi devrimi sonrasında yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm sürecinin sosyal yaşam ve doğada yarattığı tahribata bir tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak modern anlamda çevreci politikalar ve bir ideolojik kimlik olarak ekolojizm 1950'lerden sonra ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ve kentleşmenin küresel düzeyde yaygınlaşmasının ve hızlı ekonomik büyümenin yarattığı küresel boyuttaki çevre sorunları hem insan türü hem de üzerinde yaşadığı gezegenin geleceği konusunda endişeler yaratmıştır. Bu bağlamda insan merkezli bakış açısı ile çevre sorunlarını reformist (ılımlı) yollarla çözmeye yönelik çevreci yaklaşımlardan farklı olarak, çevre (ya da doğa) merkezli bütüncül bir bakış açısı ve yeni bir ahlaki vizyon ile çevre sorunlarını radikal yollarla çözmeye yönelik yeni bir ideolojik hareket olarak ekolojizm ortaya çıktı. Bu çalışma ekolojik kimliğin ortaya çıkış sürecini, bunda etkili olan unsurları ve kendisini diğer çevreci yaklaşımlardan nasıl farklılaştırdığını ortaya koymak suretiyle ekolojik kimliğin doğasını açıklamayı amaçlıyor.

Anahtar Kelimeler: Ekolojizm, Çevrecilik, Çevre Sorunları, İnsan-Merkezlilik, Çevre (Doğa)-Merkezlilik, Bütüncüllük.

1 Doç. Dr. Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,
selimkl@gmail.com

2 Doç. Dr. Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,
n_tok@hotmail.com

Abstract

Although environmentalist and ecological thought, which deal with the relationship between human being and nature, go back to the times immemorial, it can be said that environmentalist approaches and ecological ideas emerged as a reaction to the destruction in social life and in nature caused by rapid change and transformation process which occurred as a result of industrial revolution. However, modern environmentalist politics and ecologism as an ideological identity emerged after 1950's. Globalising environmental problems, which have been created by the expansion of industrialisation and urbanisation to the global level and by the rapid economic growth, have raised concern for the future of both human kind and our planet. In this context, differentiating itself from those environmentalist approaches, which tries to solve environmental problems in reformist methods with a human centric perspective, ecologism as a new ideological movement, which aims to solve environmental problems in radical methods with an environment (or nature) centric holistic perspective and with a new moralist vision, has emerged. This study aims to explain the nature of ecological identity by uncovering the process in which ecological identity has emerged, the factors which have been effective within this process, and the ways in which ecological identity have differentiated itself from other environmentalist approaches.

Keywords: *Ecologism, Environmentalism, Environmental Problems, Human-Centric, Environment (Nature)-Centric, Holism.*

Giriş

Toplumda kimlik kavramı modernleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni bir gelişmedir. Kimlik de tıpkı sınıf kavramı gibi, bizlere bireyi, toplumu anlamaya dair yeni olanaklar sunmaktadır. Kimliğin ortaya çıkışında, genelden özele doğru bir yöneliş söz konusu olduğu için bireyselleşme yönündeki gelişmelerin doğrudan etkisi altındadır. Bu nedenle kimliğin ortaya çıkması ile bireyselliğin gelişmesi arasında tarihsel bir paralellik görülmektedir. Bireyselleşme ile insan haklarının gelişimi arasındaki doğal ilişki nedeniyle de kimlik konusundaki mücadele insan hakları alanında yaşanan gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir.

1960'ların sonlarından itibaren sınıf kavramı, giderek yerini kimlik konusunda yapılan araştırmalara bırakmaya başlamıştır. Ancak sınıf ve kimlik bir birlerinin alternatifi ya da zıttı olan kavramlar değil, bilakis aynı tarih ve akıl çerçevesinden beslenen iki zihni kategoridir (Altunoğlu, 2009: 6). Sınıf kavramını da kolektif bir kimliğe ulaşmış hak arama mücadelesi içerisinde değerlendirmek olasıdır. Bugün kullandığımız kimlik kavramının temelinde ise psikolojinin ortaya koyduğu çalışmalar bulunmaktadır. Felsefede ahlaki ve ontolojik anlamda kavramın kullanılmasının tarihi çok daha eskidir (Erpolat, 2010: 66). Örneğin Eski Yunan'da Platon ve Aristo başta olmak üzere, birçok filozofun çalışmalarında iyi yurttaş, iyi insan ve erdem gibi konular yoğun olarak işlenmektedir.

Kimlik tartışmaları özellikle 1980 sonrası artmış ve bu tarihten sonra sosyolojinin ve sosyal antropolojinin önemli tartışma alanlarından biri haline gelmiştir. Bu gelişmeler üzerine Batı'da kimlik sosyolojisi, sosyolojinin bir yan dalı olarak yerini almıştır. Kimlik kavramının bilim dalları arasında kullanılması daha önce sadece psikoloji ve sosyoloji ile sınırlı iken, zamanla genişleyerek siyasal alanda da yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Yıldız ve Demir, 2003: 320). Kimlik kavramının siyasallaşmasıyla birlikte araştırma konuları tehdit altındaki kimlikler, toplumsal izolasyon, barınma, çevre sorunları gibi geniş bir alana yayılarak, yaşamın her alanını kapsar hale gelmiştir. (Yıldız, 2007: 11).

Birey toplumdaki rollerine bağlı olarak çeşitli kimlikler taşımaktadır. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan çevre sorunları karşısında yükselen çevreci hareketler de bir kimlik midir? Yoksa geçici patolojik bir

durumu mu yansıtmaktadır? Doğal olarak bu soruların cevabını verebilmek için yapılması gereken, kimliğin nasıl bir şekilde oluştuğunu belirledikten sonra bu süreçlerin çevreci düşünceyi destekleyenler için de işleyip işlemediğini tespit etmektir. Çevreci gruplar yapısı gereği homojen bir özellik göstermemekte, duygusal anlamda çevreci olanlardan toplumsal ve ekonomik alanda radikal bir değişimi isteyenlere kadar çok geniş bir yelpazeyi içinde barındırmaktadır. Doğal olarak bu kadar çok çeşitliliği barındıran bir yapının hepsinde çevreci kimliğin ortaya çıktığı söylenemez.

Çevrecilik, çevrenin korunması konusunda mevcut üretim sistemi içerisinde belirlenmiş ilkelere uyan ve bu konudaki çalışmalara destek veren çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Çevreciliğin doğanın korunması konusunda hemen her ideolojinin ortak bir paydası olabileceği söylenebilir. Buna karşılık çevreciliği tıpkı, sosyalizm, liberalizm gibi bir ideolojiye dönüştüren ve ona yeni bir kimlik kazandıran asıl gelişme kuşkusuz, yeşil düşünce temelinde şekillenmeye başlayan ekolojizmdir. Çevreci hareketler genel olarak belli bir çevre sorunu üzerinde spesifik çalışmalar yaparken, ekolojizm ahlak tartışmalarından teknolojiye kadar çok geniş bir alanda görüşler ileri süren zengin bir felsefi akım olarak kabul edilebilir (İmga, 2012: 136). Ekolojizm çevrecilikten farklı olarak bugüne kadar insan ve doğa ilişkisini tanımlayan sosyalizm ve liberalizm gibi geleneksel ideolojilerin başarısız olduğunu (Şahin, 2012: 53) ve bu yüzden de insanın doğa ile ilişkisini sosyal ve ekonomik yönden yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktadır.

Bu çalışma ekolojist kimliğin ortaya çıkış sürecini ve doğasını açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışma ilk olarak kimlik kavramını ele almaktadır (1. Bölüm). Çevrecilik ve ekolojizm arasındaki ayrımı ortaya koyduktan sonra (2. Bölüm), çevreci hareketlerin gelişim sürecini, bu bağlamda ekolojik kimliğin ortaya çıkışını ve bunda etkili olan unsurları irdelemektedir (3. Bölüm). Çalışma ekolojist kimliğin temel özelliklerini (unsurlarını) ortaya koyduktan sonra (4. Bölüm), sonuç niteliğinde genel bir değerlendirme ile sona ermektedir.

Kimlik Kavramı

Kimlik bireyi, diğer bireylerden ayıran, ancak bu ayrılığa karşı aynı zamanda bireyin diğer bireylerle ve gruplarla bütünleşmesini sağlayan bir özellik gösterir. Bu durum kimliğin hem bireysel (ayrıştırıcı) hem

de kolektif (bütünleştirici) yönü olmasından kaynaklanır. Kimlik bu niteliği ile toplumsal alanda bir biriyle zıt eğilimi olan ayrıştırma ve bütünleştirme özelliğini aynı anda bünyesinde taşır. Daha başlangıçta kimliğin böyle bir özelliğinin olması, kaçınılmaz olarak kavramın tanımını zorlaştırmakta ve anlaşılmasını güç bir hale getirmektedir. Kimlik kavramının anlaşılmasının zorluğunun bir diğer nedeni de, bireyin sahip olduğu kendisine ait kimliklerden, “ben”den başlayarak toplumsal alanda taşıdığı kimliklerin çokluğudur.

Kimlik bir kimseyi sıradan biri olmaktan çıkarıp, onu özel kılan ve belli bir kişi haline getiren bir niteliktir. Bu nedenle kimlik, bir insanın kendi varlığının en anlamlı ve önemli yönünü oluşturmaktadır. Kimlik, kişinin inançlarından değer anlayışına, duygularından toplumsal ekonomik yaklaşımlarına kadar hemen hemen hayatının her noktasında kendisini doğrudan ya da dolaylı olarak bir şekilde gösteren bir unsurdur (Tok, 2003: 122). Bir anlamda kimlik, bilincin kendisini hal ve hareketlerle dışa vurma şekli olarak tanımlanabilir.

Kimlik kavramı ile bilinç arasında yakın bir ilişki kurulmuştur. Çünkü sadece bilinçli varlıkların ve bunların oluşturduğu toplulukların ve bunların üyelerinin kimlikleri olabilir. Siyaset biliminde kimlik, kavramının giderek artan bir şekilde kullanılması, kimlik politikaları, azınlık hakları, çokkültürlülük, devlet-yurttaş ilişkisi, küreselleşme-yerelleşme, etnik kimlikler, milliyetçilik vb. tartışmalar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Altunoğlu, 2009: 15).

Kimlik kavramının yapılan tanımlamalarında ve analizlerinde temel alınan en önemli unsur kişidir. Kişi konusundaki yapılan tanımlamalarda liberal ve cemaatçi kimlik kavramları ön plana çıkmaktadır. *Liberal kimlik* anlayışında kişiyi oluşturan temel değer *özerklik* ve *akıldır*. Diğer bir ifade ile kişiyi tanımlayan unsurlar, onun yapmış olduğu seçimler ya da amaç ve bağlılıkları değil, aksine söz konusu seçimleri yapabilme yeteneği ve özgür hareket edebilme kabiliyetidir. Bu nedenle neo Kantçı olarak adlandırılan liberal bireyci görüş, kişi kavramını akıl sahibi ve insan olma temeli üzerine oturtmaktadır. Bu anlayış, pratik aklın kullanımını düşünme yoluyla yapılan bir seçim olarak kabul eder. Liberal yaklaşım bu çerçevede amaçları, hedefleri, bağlılıkları ve tasarıları kişiliğin kurucu unsurları arasında kabul etmez (Tok, 2003: 93). Kişi amaç ve bağlılıklarını değiştirebilir ve yeniden tanımlayabi-

lır. Ancak, bu değişim o kişinin kim olduğu konusunda herhangi bir kuşku yaratmaz.

Cemaatçi yaklaşım amaç ve bağlılıklarından arınmış salt pratik akıldan ibaret liberal kişi kavramını reddeder. Kişiyi liberal düşüncenin aksine, amaç ve bağlılıklarından oluşan bir varlık olarak kabul eder. Cemaatçi görüş, pratik aklın kullanılmasını bireyin kendisini keşfetmesi olarak görür. Bu yaklaşıma göre, kişi amaç ve bağlılıklarını “seçerek” oluşturmaz, genellikle verili bir düzende kendisine sunulmuş olarak bulur ve onları sosyalleşme süreci ile birlikte “keşfeder” (Tok, 2003: 93). Bu nedenle cemaatçi yaklaşım çerçevesinde kimlik bir seçim sorunu değil, bilakis kendisini keşfetme ve benliğini anlama sürecidir.

Yukarıda da görüldüğü üzere, kimlik kişi temelinde açıklanmaya çalışıldığında, gerek liberal gerekse cemaatçi yaklaşımların konuyu her yönüyle açıklayamadıkları görülmektedir. Öncelikle liberal görüş kişi kavramını bireyin bedeninden ayırarak, ona ruhani bir anlam yüklemektedir. Böylece kişi kavramını indirgemeci bir şekilde ele almaktadır. Buna karşın cemaatçi yaklaşım ise aklın (seçme yeteneğinin) işlevini daha alt sıralara atarak, kişiyi sosyal ve kültürel davranışları ile bütün bir varlık konumuna getirmekte ve sosyo-kültürel çevreye bağımlı kılmaktadır (Tok, 2003: 93).

Liberal ve cemaatçi kişi anlayışında vurgulanan yönler (seçim-bağımlılık; bilinçli seçim-kendini keşfetme vb.) yeterli bir kişi kavrayışı içerisinde vardır ve aralarında çatıştıkları söylene de birbirlerini tamamlama özellikleri daha fazladır. Bu yüzden işlevsel olarak bakıldığında kimlik, kişi tarafından hem keşfetme hem de eleştirel düşünme süreçlerini içeren bir usavurma sonucunda öznel bir biçimde tanımlanır (Tok, 2003: 118).

Kimliğin oluşumunda bireyin kalıtsal kapasitesi ve fizyolojik yetenekleri belirleyici rol oynamaktadır. Kişi sahip olduğu bu özellikleri ile birlikte belli fikre, inanca, dil vb. niteliklere sahip kişiye dönüşür. Kişinin kalıtsal özellikleri ile bu şekilde varlık kazanması, ancak diğer kişilerle etkileşim halinde olması halinde söz konusu olabilir. Bu nedenle sosyo-kültürel kimlik, *kimliğin kolektif boyutu* olarak kişinin ve benliğin zorunlu bir ön koşuludur. Ancak kişiler aynı sosyo-kültürel kimlik bağlamı içerisinde olmalarına rağmen, sahip oldukları kimlikler aynı olmak zorunda değildir. Çünkü bu ortamda kişiler farklı sosyal ve

kalıtsal özelliklerden dolayı, zorunlu olarak farklı seçimler yaparlar. Böylece bireyler kimliklerini, aynı kültürel kimliğe sahip olan diğerler bireylerden ayırarak öznel bir boyuta taşırlar.

Kimliğin kolektif boyutunu oluşturan sosyo-kültürel kimliğin birey için önemi, dış dünya ile kendisi arasında bir köprü işlevi görmesidir. Çünkü dış dünyayı algılama ve toplumsal değerleri öğrenme, bu sosyo-kültürel kimlik sayesinde gerçekleşir. Birey sahip olduğu sosyo-kültürel kimliği sayesinde, bir anlamda bu kimliğin birey tarafından algılanış ve yorumlanışına göre sosyal yapı içerisinde kendisine yer bulabilmektedir. Sosyo-kültürel kimlik bireyin kendi iç dünyasından dış dünyaya açılan bir pencere olarak değerlendirilebilir. Kimliğin oluşturulmasında sosyo-kültürel yapı doğrudan etkili ise, bunun tersi de doğrudur. Çünkü bireyin kendi bireysel kimliğini oluşturma süreci içinde gerek sosyo-kültürel kimliğini algılayış ve yorumlayış biçimi, gerekse mevcut sosyo-kültürel ortam içerisinde değer, ilke, yaşam tarzı vb. konularda yaptığı seçimler, toplumsal sistemin yeniden oluşturulup sürdürülmesinde önemli bir işleve sahiptir. Böylece, kimlik toplumsal sistem içerisinde bireylerin gerek sosyo-kültürel, gerekse yaşadıkları çevredeki sosyal konum ve statülerinin karşılığı olan bir kavram olup, aynı zamanda inanç, tutum, değer yargıları gibi yaşam biçimini de göstermektedir (Yıldız, 2007: 9).

Kimliğin bireysel boyutu, onun kolektif boyutunu oluşturan sosyo-kültürel kimlik bağlamında ve onunla etkileşim içerisinde ortaya çıkar. Modernite ile birlikte bireylerin kimliklerini tanıyabilmelerine, yeniden tanımlayabilmelerine ve değiştirebilmelerine olanak sağlayan bir ortam doğmuştur. Kimlikleri oluşturan sosyal ve kültürel çeşitlilik artmış ve böylece bireye daha çok seçme olanağı tanınmıştır. Bu gelişmeler sayesinde kimlik, bazı yönleri ile imal edilebilir ve var olan kimlikler yeniden şekillendirilebilir konuma gelmiştir (Erpolat, 2010: 66).

Modernleşmenin bireylere kimlik konusunda yeni olanaklar tanınmasına karşın, bireyin bu olanakları kullanabileceği koşulların da sağlanması önemlidir. Örneğin, bireyin kendi kimliğini tercih etme özgürlüğünün olması ve kararlarını serbestçe verebileceği bir ortamın oluşturulması gerekir. Ancak bireyin seçiminin sınırlarını belirleyen unsurlar da bulunmaktadır ve bu unsurlar daha çok kimliğin kolektif yönüyle ilgilidir. Ulus, ülke, sosyal sınıf, cinsiyet, kültür, din gibi unsurlar kişile-

rin bireysel tercihlerinin sınırlarını belirler. Aslında kolektif ve bireysel kimlik arasındaki bir ayırım varmış gibi görünse de gerçekte bunları tamamen bir birinden ayrı değerlermiş gibi düşünmek doğru değildir. Aksine bunlar sürekli birbirini etkileyen ve birbirini belirleyen iç içe geçmiş kimliklerdir (Altunoğlu, 2009: 109).

Kimliğin kolektif boyutunu oluşturan sosyo-kültürel kimlik bağlamında ve onunla etkileşim içerisinde ortaya çıkan bireysel kimliği belirleyen en önemli özelliklerinden biri, kişinin kalıtsal fiziksel özellikleridir. Bunun yanında bir toplumsal gruba üyelik, seçilen ve benimsenen ideolojiler, inançlar, ahlaki değer ve ilkeler, kişisel tarzlar da tıpkı fiziksel özellikler gibi kimliğin asli unsurudur. Kimliğin asli unsuru olarak kabul edilen unsurlar, bahsedildiğinde gurur duyulan, kaybedildiğinde ise, güven yıkımına uğranılan şeyler olarak kabul edilmektedir. Kişisel kimlikler “ben” ile birlikte diğer bireylerden farklılaşmayı, onlara karşı özerkliği ve kendini ortaya koymayı içerir. Böylece kişilerde orijinallik duygusunu pekiştirir (Altunoğlu, 2009: 46).

Modern dünyada bireysel kimliğin kaynaklarından birisini oluşturan ideolojiler de kişiye başkaları ile paylaştığı ortak/kolektif bir kimlik sağlar; ideoloji temelli bu ortak kimlik aynı ideolojiyi paylaşanlar arasında ortak bir aidiyet hissi geliştirir ve bir dayanışma duygusu yaratır. Örneğin sosyalizmin işçi sınıfı için, liberalizmin orta sınıf için ortak bir kimlik ve dayanışma duygusu yarattığı düşünülür. Ancak ideolojiler, bireyi belli bir toplumsal gruba, sınıfla bütünleştirirken, toplumun geri kalanından (diğer ideolojilere mensup olanların oluşturduğu gruplardan) farklılaştırır, uzaklaştırır. İdeoloji temelli bu ortak /kolektif kimliği aynı zamanda benimseyen bireyler için bir dünya görüşü; dünyada olup bitenlerin, toplumsal ve siyasal olayların nasıl anlaşılıp açıklanacağına ilişkin bir bakış açısı sunar (Tok, 2012:121-122).

İnsanlar dış dünyaya, benimsedikleri kimliklerinin inanç, değer, ilke, fikir gibi unsurlarının etkisi altında bakarlar ve olayları da bu çerçevede yorumlarlar. Bu yüzden de dünyayı olduğu gibi değil, idealleştirdikleri gibi olmasını isterler ve bu yönde çaba sarf ederler. Örneğin bir sosyalist ile bir liberalin bakış açısı değişiktir ve bu yüzden de aynı dünyayı farklı görürler. Sonuçta, liberaller genel olarak mevcut hakim düzenden memnunken ve muhafazası yönünde bir tutum takınırken, sosyalistler sömürü ilişkilerine ve eşitsizliklere dikkat çekerler ve düzenin değiştirilmesi gerektiğini savunurlar. Aynı biçimde bir ideoloji olarak

ekolojizm de kendi değer, ilke ve amaçları temelinde kolektif bir kimlik oluşturmak suretiyle kendisini benimseyen bireyler için ortak bir aidiyet ve dayanışma hissi yaratmakta ve bu temelde onlara dünyada olup bitenleri anlayıp açıklayacakları bir bakış açısı sağlamaktadır. Mevcut durumdaki insan-doğa ilişkilerinden memnun olmayan ekolojistler; insan odaklı yaklaşımlarla çevre sorunlarının çözülemediğini, bu yaklaşımların dünyayı ve insanlığı felakete sürükleyeceğini savunmakta ve insanı içerisinde yaşadığı doğal ortamla bir bütün olarak gören (bütüncül) çevre odaklı bir tutum benimsemektedirler.

Çevrecilik Ekolojizm ve Kimlik

Kimliğin oluşma sürecinde en önemli kavramlardan biri kuşkusuz yoksunluktur. Bireyin kendisinde gördüğü yoksunluğu gidermek için yaptığı girişimler onda yeni bir kimliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Modern toplumun kendisinde hissettiği en önemli yoksunluklardan birisi, kuşkusuz temiz bir çevre ve bozulmamış doğal alanlardır. Mevcut geleneksel ideolojilerin ve onların etkisinde ortaya çıkan sanayi toplumunun bireylerin toplumsal ve ekonomik alanda çevreyle ilgili beklentilerini karşılamaktan uzak olması, çevreci düşüncenin doğmasına ve giderek kendisini yeni bir ideolojiye dönüştürmesine neden olmuştur. Sağ ve solda yer alan geleneksel ideolojilerin dünya genelinde siyasal, sosyo-ekonomik ve çevresel sorunları çözmede yetersiz kalması ve ülkeleri kutuplaştırarak savaş hattına çekmesi, çevreci görüşlerin toplumsal alanda güçlenmesini ve yeni bir kolektif kimlik türü olarak ekolojik kimliğin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır.

İnsanı diğer varlıklardan üstün gören sosyo-ekonomik sistemler, küresel bir çevre bunalımını da beraberinde getirmiştir. Kapitalizm ve sosyalizm, toplumsal alanda sosyal ve ekonomik dengeleri değiştirmesinin yanında, toplumsal ve ekonomik bunalımlara da neden olmuşlardır. Bunalım, toplumsal alanda istenmeyen ya da dengenin bozulduğu bir durumu ifade etmektedir. Böyle bir durumda bozulan süreci yeniden işler hale getirecek ya da yeniden inşa edecek arayışlar hızlanır. İşte toplumsal alanda ortaya çıkan bunalımlar da yeni kimliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar (Yıldız, 2007: 13). Bu yüzden ekolojik bir kimliğin ortaya çıkmasında Batı ülkelerinde yaşanan çevre sorunları önemli bir çıkış noktası olmuştur.

Sanayileşme ve kentleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan sorunlara

karşı oluşan tepkilerin hepsini ekolojik bir kimlik olarak değerlendirme olanağı yoktur. Çünkü çevrenin korunması düşüncesine sahip insanların, birbiriyle bağdaşmasına olanak olmayan farklı görüş ve ideoloji toplulukları içinde yar aldığı bilinmektedir. Bu farklılıktan dolayı sınırları tam olarak belirlenmiş olmasa da çeşitli şekillerde ayırma zorunluluğu doğmaktadır. Genel olarak çevre hareketleri içerisinde yer alan grupları çevreci ve yeşiller (ekolojistler) şeklinde bir farklılaştırma yoluna gidildiği görülmektedir. Çevrecilik, toplumsal alanda yaşanan çevre sorunlarının daha çok kirlilik boyutu ile ilgilenen, kirliliğe teknolojik ve yönetsel bir sorun olarak bakan, kirliliğin toplumsal ve ekonomik nedenlerine fazla değinmeyen ve muhafazakâr özellikleri ile dikkati çeken bir yaklaşımdır. Buna karşın ekolojik hareket, kirliliğin ekonomik ve sosyal nedenlerini de hesaba katan ve doğaya bir bütün olarak bakan bir yaklaşım olması nedeniyle çevreci hareketlerden önemli ölçüde ayrılmaktadır (Önder, 2003: 11). “Radikal çevreci” olarak nitelendirilebilecek ekolojik hareket, mevcut sosyo-ekonomik yapının eleştirisi üzerine kendisini inşa ettiği için aynı zaman endüstriyalizmin hiyerarşik ve bürokratik baskısına da karşı bir duruş sergilemektedir (Porritt 1989: 20). Ekolojik hareket ekolojik krizin başarısız bir teknolojinin ürünü olarak gösterilip bir diğer teknolojinin onun yerini almasıyla çözüleceği fikrine katılmaz. Bu nedenle, toplumsal alanda esaslı bir değişimden yana olan ekolojistler; doğa kavramını salt bir değer olarak ele almamakta, doğa ve insan arasındaki ilişkinin kodlarını, toplumsal ve kültürel özellikleri de dikkate alarak anlayıp açıklamaya çalışılmaktadırlar (Önder, 2003: 9).

Bu özellikleri ile çevrecilik var olan toplumsal ve ekonomik sorunların çözümü konusunda uygulanan yöntemler ve araçlar üzerinde odaklanırken, ekolojistler daha çok insanların doğaya uygun olmayan amaç ve hedefleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kapitalist ve sosyalist toplum karşısında yeni bir toplumsal model öneren ekolojistler, özgürlük ve bilinç temelinde ekolojik toplumsal felsefe ile ekolojik doğa felsefesinin birleştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Bookcihin, 1996: 34). Öngördükleri yeni toplumsal yapının kapitalizm ve sosyalizmin yol açtığı ekolojik felaketle baş edebilmesi için üretimden ademi merkezileşmeye, teknolojiden demokrasiye kadar birçok alanda köklü değişiklikler yapılmasını talep etmektedirler.

Çevreci düşünce kategorisi içerisindeki diğer hareketlerden önemli

ölçüde ayrılan ekolojizm; doğa bilimleri temelinde toplumlara ilişkin gözlem ve öngörülerden yola çıkarak geliştirilmiştir (Önder, 2003: 5-6). Bu temelde geliştirilen ekoloji hareketi, savunduğu “çevre merkezci” görüşlerle, “insan merkezçiliği” savunan sağ ve sol ideolojiler içerisine yerleştiremeyecek ölçüde farklılaşmıştır. Bu nedenle çevrecilik, geleneksel ideolojiler olarak bilinen sosyalist, muhafazakar ve liberal ideolojilerden unsurlar taşısa da, ekolojist düşünce onlardan farklı bir ideolojidir (Çoban, 2012: 63) ve kendine özgü bir kimliği temsil etmektedir. Ekoloji bu gün toplumsal bir tepki olmanın ötesinde sosyalizm ya da muhafazakârlık gibi bir siyasal kategori haline gelmiştir.

Çevreci Hareketlerin Gelişimi ve Ekolojik Kimliğin Ortaya Çıkış Süreci

İnsan ve doğa arasındaki ilişkiye yer veren çevreci ve ekolojik düşünceler, insanlık tarihi kadar eskidir. Doğanın kaynağı, yapısı, insanın bu yapı içerisindeki yeri gibi sorular çok eski dönemlerden beri insanları meşgul etmiştir (Ünder, 1996: 15). Hatta çevreciliğin ve ekolojizmin bir takım ilkelerinin izlerinin eski pagan, Hinduizm, Budizm ve Taoizm dinlerine kadar gerilere kadar sürülebileceği iddia edilir (Heywood, 2007: 322). Ancak esas itibarıyla çevreci ve ekolojik fikirlerin kökeni sanayi devrimi sonrasındaki değişim ve gelişmelerde aranmalıdır. Hem ekolojik fikirler hem de çevreci yaklaşımlar özellikle sanayileşme sürecine ve bu sürecin sosyal yaşam ve doğada yarattığı tahribata karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Tok, 2012: 175). 18. ve 19. yüzyılda sanayileşmenin yıktığı insan-doğa birlikteliğinin, toplum-doğal çevre ilişkisinin yeniden kurulmasını talep eden romantik bir çevre koruma düşüncesi ortaya çıkmıştır (Dobson, 1993: 216). Sanayileşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte erken dönemde “doğaya geri dönüş” sloganıyla ortaya çıkan bu romantik çevre koruma düşüncesi, giderek yerini kaynak ve enerji kıtlığı konularına dikkat çeken daha somut ve bilimsel bir çevreyi koruma düşüncesine bırakmıştır (Dobson, 1993: 217). Bu dönüşümün bir sonucu olarak çevre-ekonomi ve çevre-toplum ilişkisi giderek daha çok irdelenmeye başlanmıştır (Keleş vd., 2012: 256-261).

Ancak modern anlamda çevreci politikalar ve bir ideolojik kimlik olarak ekolojizm 1950’lerden sonra ortaya çıkmıştır (Tok, 2012: 176). Sa-

nayileşme ve kentleşmenin küresel düzeyde yaygınlaşmasının ve hızlı ekonomik büyümenin yarattığı çevre kirliliği, zirai ilaç ve kimyasalların yan etkileri, ozon tabakasının incilmesi, küresel ısınma ve iklim değişimi, nükleer enerji kullanımının yarattığı tehditler, fosil yakıt rezervlerinin yok olması gibi sorunlar çevre sorunlarına karşı ilgi ve duyarlılığın artmasına yol açmıştır. Ekonomik büyüme ve insan türünün çevre üzerinde yarattığı tahribatın hem insan türünün hem de üzerinde yaşadığı gezegenin devamlılığını tehdit ettiği düşüncesi çevreci hareketleri ortaya çıkarmıştır (Heywood, 2007: 321-322).

Çevreci hareketler, ekonomik, sosyal ve kültürel unsurların etkisinden dolayı karmaşık ve heterojen bir nitelik arz etmektedir. Bu durum, grupların genişliği ve onların nasıl tanınması gerektiği konusunda düşünsel yapılarına kadar pek çok alanda görülmektedir. Diğer bir ifade ile çevreci grupları, reformist bir anlayıştan toplumsal ve ekonomik alanda radikal bir dönüşüme kadar çok farklı renklerde görmek olasıdır. Bu farklılık onların eylem ve stratejileri için de geçerlidir. Örneğin, Çevreye ilişkin sorunlar yeşil ya da çevreci partiler tarafından siyasi gündeme taşınırken, Greenpeace, Friends of the Earth, Worldwide Fund for Nature gibi sivil toplum kuruluşları çevreci hareketin bir baskı grubu gibi örgütlenip toplumsal bir hareket haline gelmesinde etkili olmaktadır (Tok, 2012: 176). Ekolojistler ise insanı bütün canlı organizmalara ve yaşam ağına bağlayan karşılıklı ilişkilerden yola çıkarak geleneksel siyasi inançlardan farklı bir takım kavram ve değerler geliştirmekte ve geleneksel siyasi ideoloji ve doktrinlerin insan merkezli olmasını eleştirmektedirler. Ancak çevreci hareketlerdeki bu çeşitliliği temelde insan merkezli bir yaklaşımı esas alan pragmatik nitelikteki çevreciler ve ekolojik bir yaklaşımı benimseyen radikal çevrecilerin şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Genel olarak çevrecilik, çevre ve insan-doğa ilişkileri konusunda geleneksel görüşleri sorgulamaksızın çevre sorunlarını ılımlı ya da reformist yollarla çözmeye çalışan yaklaşımları da içerecek şekilde kullanılırken, ekolojik düşünce ekolojinin asli (fundamental) önemini vurgulayan, çevre konusundaki geleneksel görüş ve yaklaşımları sorgulayan ve onlardan nitelikçe farklı bir siyasi anlayış ve yaklaşımı ifade eder tarzda kullanılmaktadır (Tok, 2012: 175).

Yaşayan organizmalar ve çevreleri arasındaki ilişkiyi araştıran biyolojinin bir alt dalının adı olarak bilinen “ekoloji” kavramı, 1960’lardan

İtibaren yükselen yeni sosyal hareketler içinde yer alan çevreci-yeşil hareketin kullanımıyla birlikte siyasal bir anlam kazanmış, çevre konusunda geleneksel anlayışlardan nitelik olarak farklı bir yaklaşımı ifade eder tarzda kullanılmaya başlanmıştır (Tok, 2012: 175). Toplumsal alanda özellikle Stockholm Konferansı (1972) ile birlikte çevre konusuna ilgilinin yükseldiği görülmektedir. Konferansa paralel çeşitli forumlar düzenlenmiştir. Bu aşamada radikal ekoloji ya da ekolojizm olarak adlandırılan yeni bir oluşumun ilk belirtileri de kendisini göstermeye başlamıştır. Bu ekolojik grupların bir kısmını komün yaşamını ya da doğaya dönüş girişimlerini başlatanlar oluştururken, bir kısmını da 1968 öğrenci hareketine katılanlar oluşturmaktadır (Ertürk, 2009: 280).

Ekolojik hareketin de içerisinde yer aldığı yeni sosyal hareketler, toplumsal alanda protesto ve direniş eylemlerine başvurmak suretiyle, yaşanan sorun ve çelişiklere dikkat çekip bunların giderilmesini talep ederken, aynı zamanda başvurdukları bu eylemler onların kimlik ve tanınma talepleri anlamına da gelmektedir (Yıldırım, 2013: 94). Yeni sosyal hareketlerin kurulduğu temel; iktidar güçleri ile bireyselliklerin kendini savunma ve geliştirme amaçları arasında kendisine yer bulmuştur. Böylece yeni toplumsal hareketler doğrudan devletle ilişki kurmak zorunda kalmamakta ve demokrasi kavramını öne çıkarmaktadır. Bu süreç içerisinde kimlik oluşturmak ve strateji geliştirmek birbirine tamamlayan iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan gelişen ve değişen yeni toplumsal hareketler, toplumsal alanda yapılan ekonomik mücadelelerle ilgili olmaktan çıkmış olup, sosyo-kültürel alanla ilgili hale gelmiştir (Yıldırım, 2013: 78). Bu nedenle ekolojik hareket gibi yeni sosyal hareketlerin yeni türden kimlikleri öne çıkardığı söylenebilir.

Çevreci gruplar içerisinde radikal düşünceleri ile fark edilen ekolojik hareket, geleneksel ideolojilerin ekonomi politikalarını eleştiren ve bunlara karşı alternatif ekolojik politikalar öneren ahlaki bir duyarlılığa sahiptir. Gerek sağ gerekse sol ideolojilerin doğaya ve insana bakış açısındaki benzerliklere işaret eden ekolojistler, her ikisinde de insan ihtiyacının karşılanmasında sürekli artan bir maddeci yaklaşım ve teknolojinin mitleştirilmesi gerçeği ile karşılaştığımızı belirtirler. Artan üretim ve nüfusun getirdiği sorunları çözmek için her iki sistemde de belirgin bir merkezileşme ve buna bağlı olarak artan bürokrasi görül-

düğüne dikkat çekerler. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak her iki sistemin de, ekonomiyi bütün yapının merkezine oturttuk her şeye hükmeden bir noktaya getirdiğini iddia ederler (Porritt, 1989: 53).

Diğer yandan ekolojik hareket toplumsal değişim için gerekli olan, politik ve felsefi alanda da alternatifler üretmektedir (Ertürk, 2009: 291). Ekolojistler; Geleneksel siyasal ve sosyal düşüncüyü, dünyayı hep insan odaklı olarak incelediği; İnsan ve insanla ilişkili birey, sınıf, cinsiyet, uyruk, milliyet gibi kategorilerle mevcut düzeni analiz ettiği; her şeyi insan ihtiyaç ve çıkarları açısından ele alıp değerlendirdiği için eleştirirler. Her şeyi insan çıkar ve ihtiyaçları açısından ele alan insan odaklı bakış açısının, insan türü ile doğal çevresi arasındaki ilişkiye zarar verdiğini ileri sürerler. Bu yüzden İnsan odaklı bakış açısını reddeden ekolojik düşünce, doğayı insan türü de dahil yaşayan türler ve doğal çevre arasındaki değerli ama hassas ilişkilerden oluşan bir ağ olarak görür.

Çevrenin küresel boyutta bozulmaya başladığının anlaşılması, çevre temelli siyasal hareketlerin ortaya çıkması için de bir başlangıç olmuştur. Ekoloji hareketinin siyasallaşmasında kuşkusuz ekoloji biliminin ortaya koyduğu verilerin önemi büyüktür. Ancak hareketin siyasal bir söylem haline gelmesi, bu bilimsel köklerinin çok daha ötesinde bir gelişmedir. Ekoloji hareketi, ekolojinin ortaya koyduğu bu bilimsel veriler temelinde ortak değerlere sahip diğer toplumsal hareketler ve toplumsal teorilerle yoğrularak bugünkü siyasal, ekonomik ve felsefi şeklini almıştır (Önder, 2003: 10).

Ekoloji hareketi farklı bir söylemle ortaya çıkması nedeniyle, en azından başlangıçta, kendisine Batı'nın kurumsal politikaları içerisinde yer bulamamıştır. Bunun nedeni kuşkusuz, geleneksel Batı'nın üretim politikalarının ve toplumsal yapısının yeşil hareketin talepleri ile bağdaşmamasıdır. Diğer yandan, mevcut partilerin hiyerarşik ve bürokratik yapısı da yeşil hareketin talepleri önünde bir engel olarak çıkmıştır (Önder, 2003: 109). Yeşil partilerin talepleri, mevcut toplumsal alanda köklü bir kimlik değişikliğini getiren talepler olduğu için mevcut kimlikler, çeşitli çıkarları nedeniyle, ekoloji hareketinin taleplerine karşı çıkmıştır. Diğer yandan, Batı ülkelerinde o günkü yönetime katılma araçları yurttaşların gerçek anlamda yönetime katılmasını sağlayacak bir donanımda değildir. Çünkü geleneksel yönetime katılma araçları

belli periyotlarla seçmeni sandık başına çağırılmaktadır. Parti yapısının ve seçim sisteminin beklentilere cevap vermemesi, kilise ve işçi sendikalarının yeni taleplere sıcak bakmaması gibi nedenler, çevreci grupların da yer aldığı yeni sosyal hareketlerin toplumsal alanda giderek güçlenmesine yol açmıştır (Kılıç, 2002: 97).

Çevreci grupların da içerisinde yer aldığı yeni toplumsal hareketler toplumsal alanda belli bir değişime odaklanmışlardır. Bu değişim, devletle diyalog kanallarının açık olması, siyasal ve sosyal alanda müzakereler yolu ile başarılabilir (Yıldırım, 2013: 92). Çevreci grupların oluşturduğu hareketlerin önemli amaçlarından biri mevcut sosyal ve ekonomik düzene karşı alternatif bir yaşam biçimi oluşturmak ve toplumun bu yönde değişmesini sağlamak olmuştur. Çünkü sanayi toplumu ve onun getirdiği sorunlar, dünyadaki bütün yaşamı tehdit ederek toptan bir yıkıma yol açabilecek riskler taşımaktadır. Bu tehlike karşısında çevrecilerin ileri sürdüğü çözüm ekolojik toplumun kurulmasıdır. Ekolojik toplum, fiziksel ve ekolojik yasaların sınırları içerisinde bir toplumsal ve ekonomik düzen söz konusu olacaktır. İnsan nüfusunun dünya üzerindeki dağılımı ekolojik dengeyi bozan bir noktaya geldiği için, insan nüfusunun azalması öngörülmektedir (Çoban, 2012: 89).

Çevreci kimliğin ortaya çıkışında insanın “*kendini gerçekleştirme*” isteği de her zaman önemli bir çıkış noktası olmuştur. Kendini gerçekleştirme, çevreci grupların insan ve doğa arasındaki zorunlu ilişkiyi kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Kendini gerçekleştirme düşünsel bir dönüşüm değil, insanın günlük yaşamındaki hal ve hareketlerini değiştirmesi anlamına gelmektedir. Kendini gerçekleştirme, derin ekolojide, her bir canlının kendi doğal tarzına göre yaşama, potansiyelini geliştirme ve mükemmelleştirme konusundaki güçlü isteklerini göstermektedir (Şakacı, 2012: 112). Tıpkı bir ressamın resim yapma arzusunu somutlaştırmak için resim yapması neyse, insanın çevre konusunda kendisini gerçekleştirmesi de bu konudaki düşüncelerini hayatının bir parçası haline getirmesidir.

Ekolojik Kimliğin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Unsurlar

Çevreci gruplar içerisinde yer alan radikal yaklaşım olarak kabul edilen ekolojistlerin görüşleri, sosyal yapının özerkliğini, bireyin bütünlüğünü ve bireyin özgürce yaşama iradesini ortaya koyan doğacı yaklaşımın çağdaş bir yorumu olarak kabul edilebilir. Bu yaklaşım;

toplumla doğa, toplumla birey ve insanla bedeni arasında uyumu salık veren birleştirici bir yaklaşımı temsil etmektedir (Ertürk, 2009: 290). Bu özellikleriyle ekolojist kimliğin gerek toplumsal alanda gerekse çevreci gruplar arasında yeni bir kimlik oluşturduğu söylenebilir.

Yine, bu kimliğin ortaya çıkmasında önemli bir işlevi olan barış, çevre, nükleer ve kadın hakları gibi sosyal hareketlerin, gündelik hayatla iç içe geçmiş küçük gruplardan oluşan bir ağ sistemi özelliği gösterdikleri gözlenmektedir. Böylece, yeni sosyal hareketler, yeni bir kültürel yapılanmayı özendirip, toplumsal hayatın değişiminin itici motoru işlevini üstlenerek, gündelik pratiklerin sistem içine dahil edilmesini sağlamak suretiyle mevcut sosyal ve kültürel yapıların yeniden tanımlanmasını sağlamaktadır (Önder, 2003: 69). Ekolojik kimliğin ortaya çıkmasının bazı unsurların varlığına ve bazı koşulların gerçekleşmesine bağlı olduğu söylenebilir ki, bu unsur ve koşullar aşağıda açıklanmaktadır.

Tanınma-Bilgilendirme

Kimlik konusunda önemli bir unsur, kalıcılık, uyum ve tanınma olarak kabul edilebilir. Kimlikle ilgili olarak yapılan tanımlarda, süreklilik, kapsayıcı olmak ve kendini tanıma vurgusu yapılmaktadır. Kimlik birey için geçerli olduğu kadar gruplar için de geçerli bir durumu ifade etmektedir. Kimlik bir kişi ya da grubun kendisini tanımlaması ve kendisini diğer kişi ve gruplar arasında konumlandırması olarak kabul edilebilir (Erpolat, 2010: 64).

Kimlik birey hakkında dış dünyaya bilgi veren bir unsur olarak, toplumsal aidiyetlerden arzulara, hayallerden yaşama ilişkin yaklaşımımıza kadar birçok niteliklerimiz hakkında bilgi verir. Bireye kimlik kazandıran meslek, gelir, yaş, cinsiyet gibi unsurlar yanında, dürüstlük, cesaret, yetenek, bilgi gibi daha soyut unsurlar da kimliğin tanımlanmasında rol oynar. Bireyler yaşadıkları sosyo-kültürel ortam içerisinde mevcut olan kolektif ve bireysel kimliklerle ilişki içerisinde kendilerini keşfederek ve yaşamlarıyla ilgili seçimler yaparak kendilerini tanımlarlar. Ancak asıl olarak kimlik, bireyin kendisini tanımlaması ile ilgiliyse de bireyin dışında kalan toplumsal gruplara karşı da bir anlam ifade etmektedir. Bu nedenle, bireyin kendi kimliğini tanımlaması ve bunun sadece kendisince kabul edilmesi yeterli olmayıp, aynı zamanda diğerleri nezdinde de kabul görmesi gerekir. Örneğin kişilerin ya da grupların kendilerini çevre konusunda duyarlı ve çevreyi koruyan bir

aktör olarak topluma sunmaları yeterli değildir. Toplumun da çevreci kişi ve grupları bu yönde bir aktör olarak kabul etmesi gerekir. Eğer birey ya da grupların sahip olduğu kimlik başkaları tarafından kabul görmüyorsa, o zaman karşılıklı bir çatışma yaşanması büyük olasılıktır. Çünkü kimlik, bireyi tanımlayan, tanıtan ve nereye ait olduğunu gösteren önemli bir referanstır. Bireyin kimliğinin toplum içinde kabul görmesi için öncelikle kendisini tanımlaması, daha sonra da bu tanımlamanın toplum tarafından kabul görmesi beklenir. Bu kabul görme sosyal bir varlık olan birey için insani bir ihtiyaçtır.

Bireyler her zaman (kolektif boyutu da olan) kimliklerinin toplum tarafından kabul görmesini isterler. Çünkü tanınma isteği, bireyin kendisine verdiği değer duygusu olarak adlandırılan özsaygıdan kaynaklanmaktadır. Özsaygıya sahip olmak, toplum tarafından söz konusu kişiye değer verildiği anlamına gelir. Özsaygının temeli ise, ayrılmaz ve devredilmez insan haysiyetidir. İnsanın kendi başına sahip olduğu tek değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede özsaygı, bireyin insan olma erdemi ile kendi benliğinde var olan değerini takdir eder. Böylece kişi, kendisini diğer tüm kişilerle eşit ahlaki statüye sahip bir varlık olarak görür. Tüm kişiler, insan olma erdemi ile onları eşit ahlaki statüye, hak ve özgürlüklere sahip kılan onura sahiptir. Ancak birey aynı zamanda kendisini diğer insanlardan ayıran, kendisini somut/gerçek bir kişiye dönüştüren, benimsediği değer ve ilkelerin kaynağı olan kimliğinin de tanınmasını ister (Tok, 2003: 134-138)

Kimliğin tanınması açısından kişilere ait bilgilerin doğru bir şekilde dış dünyaya ulaştırılması yanında, kimliğin oluşmasına katkı sağlayacak bilgilerinde de dışarıdan bireye kolay bir şekilde ulaşması gerekir. Bu hem bireysel kimlikler hem de grup kimlikleri için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Çünkü karşı taraf neyi kabul ettiğini, neyi tanıdığını bilmek isteyecektir. Çevreci grupların kimliğinin toplum tarafından tanınmasında en önemli unsur, kendilerini çevre sorunları ile ilgilenen bir grup olarak tanıtmalarıdır. Böylece toplum çevreci grupların kendilerine biçmiş olduğu bu role destek vermişlerdir. Bilgilendirme aslında sadece topluma bilgi aktaran bir mekanizma işlevi görmez, bilakis ekolojik kimliğin gelişmesi sürecinde grubun üyeleri ve sempatanları arasında organik bağ kurulmasını da sağlar (Kılıç, 2002: 100).

Radikal çevreci grupların ortaya çıkmasında ve toplumsal alanda yeni

bir oluşum olarak kendilerini göstermelerinde pozitif bilimlerden yararlandıkları söylenebilir. Her şeyden önce bu hareketin çıkışında ekoloji biliminin temel öğretileri ve onun ortaya koyduğu görüş ve düşüncelerin topluma aktarılmasıyla çevreciliğin toplumsal alanda yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır (Ertürk, 2009: 291). Çevre sorunlarını tanımlama ve adlandırma şekli, toplumda genel bir kabul görmüştür. Doğal kaynakların tahrip edildiği ve çevrenin kirletildiği konusunda sürekli olarak bilgilendirilmenin yapılması ve çeşitli somut olaylarla bunun desteklenmesi toplumsal alanda çevre konusunda duyarlılığı artırmıştır.

Ekolojik bir kimliğin geç ortaya çıkışında, çevre sorunlarının toplum tarafından uzun süre önemli bir sorun olarak kabul algılanmamasında önemli rolü olmuştur. Daha sonra bu algılamının değişmesi ile birlikte çevreci gruplar toplumda geniş taban kazanmaya başlamıştır. Toplumda çevre konularına duyarlılıkları ve bu duyarlılık temelinde insanın toplumsal ve ekonomik ilişkilerinin ve insan-doğa ilişkisinin yeniden biçimlendirilmesi konusundaki görüşler ve talepler artmaya başlamıştır. Böylece bu çerçevede kendini tanımlayan ve oluşturdukları kolektif kimliğin toplumsal olarak tanınmasını talep eden ekolojik hareketin ortaya çıkması ile çevreci kimliğin ortaya çıkmasının en önemli koşullarından birisinin gerçekleştiği söylenebilir.

Ekolojistler, insan merkezli geleneksel siyasi inançların hemen hepsinin insanın maddi refah artışını hedeflediğini ve insanın ekonomik gelişme ve refah için sonsuz imkanlara sahip olduğu varsayımından hareket ettiklerini vurgularlar (Tok, 2012: 177). Ancak sınırsız zenginlik ve maddi refah saikinin hem yanlış hem de çevre felaketinin temel nedeni olduğunu belirtirler (Irvine ve Ponton, 1988; Meadows vd. 1974). Bu açıdan kapitalizm ve komünizm arasında çevreye verdiği tahribat açısından bir fark görmezler. Yerküredeki kaynakların sınırlı ve tükenebilir olduğuna dikkat çekerler. Özellikle kömür, gaz ve petrol rezervlerinin hem sınırlı olması hem yenilenebilir olmaması hem de alternatiflerinin geliştirilememesi dünyadaki kaynakların sınırlılığına en somut örnektir. Bunun sonucu olarak da insanlık bir enerji kriziyle karşı karşıyadır. Yeryüzü kaynaklarının sınırlı ve tükenebilir olması ekolojistleri, insanın maddi isteklerine sınır koymasını ve üretimin kırılğan küresel sisteme olabildiğince az zarar vererek yapılmasını gerektiren sürdürülebilirlik kavramını ortaya atmalarına neden olmuştur

(Heywood, 2007: 335). Sürdürülebilirlik hem doğal kaynakların daha rasyonel kullanılmasını, hem de bireyleri fayda maksimize eden kişiler olarak gören ve aşırı refah yaratma saplantısı üzerine kurulu geleneksel ekonomi teorilerine alternatif bir anlayışın geliştirilmesini gerektirir.

Ancak geleneksel ekonomi teorilerine alternatif olacak çevreci ekonomi anlayışının nasıl olacağı konusunda ekolojistler çevrecilerden farklı görüşe sahipler (Heywood, 2007: 336). Çevreciler yavaş da olsa refah artışını, zenginleşmeyi onaylayıp, savundukları bu durumu “sürdürülebilir büyüme” kavramı ile açıklamaktadırlar. Bu anlayışa göre, aşırı maddi zenginlik, ya da refah arzusu çevresel maliyetlerle dengelenebilir. Sınırlı kaynakların kullanımını kısıtlamak ve kirliliği cezalandırmak gibi yollarla sürdürülebilir bir büyümenin sağlanacağını düşünüyorlar. Ekolojistler ise çevresel krizin sebebinin materyalizm, tüketicilik ve ekonomik refahın arttırılması olduğunu, bu yüzden de sürdürülebilir büyüme anlayışının çevre sorunlarına çözüm getirmeyeceğini ileri sürmektedirler (Tok, 2012: 178). Modern teknolojinin reddedilmesini ve doğaya dönülmesini savunmaktadırlar; insanların zanaat becerilerine dayandıkları küçük post-endüstriyel topluluklarda yaşamalarını ve sıfır büyüme çözüm olarak görmektedirler.

Ötekileştirme

Ekolojik kimliğin ortaya çıkmasında harekete geçen grupların, topluma verdikleri bilgilerle, kendilerinin diğerlerinden farklı oldukları mesajını vermişlerdir. Çevreci gruplar bu şekilde davranarak aynı zamanda kendileri ile diğer görüş ve düşüncelere arasına mesafe koymaktadır. Aksi halde toplumsal alanda hareketin destek bulması ve yeni üyeler kazanması olanaksız olacaktır. Çünkü kimliğin oluşmasında önemli bir unsur da farklılığı ortaya koyabilmek için ötekileştirme yoluna başvurmaktır.

İnsan merkezli bakış açısı, insan türünü kayırmacı bir tutum takınarak insanın daha fazla maddi zenginleşme peşinde koşmasına yol açmıştır. Doğal kaynakları kullanarak zenginlik peşinde koşan insanoğlu çevre felaketine yol açmıştır. Buna karşılık ekolojik düşünce kendisini bu yaklaşımlardan farklılaştırarak çevre felaketinin önüne geçilmesi için doğa-insan ilişkisi konusunda insan merkezli yaklaşımların terkedilmesi ve yeni bir doğa merkezli bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini savunur (Irvine ve Ponton, 1988; Naess, 1989; Martell 1994; Barry,

1999). Ekolojik düşünce, yerkürenin bitkiler ve hayvanlar, canlı ve cansız unsurlardan oluşan kendi kendini düzenleyen, uyum ve denge içinde olan karşılıklı etkileşim içerisindeki (tarla, orman, göl gibi) ekosistem (doğal sistem) ağlarından meydana geldiğine işaret eder (Heywood, 2007: 326). Ekolojistler, çevrenin insan ihtiyacı için korunmasını savunan insan merkezli yaklaşımların çevre sorunları konusunda kalıcı ve tatmin edici çözümler getiremeyeceğini savunurlar (Tok, 2012: 176-1779). Ekolojizm ise insanın diğer türlerden ve doğadan üstün olduğu inancını reddederek insanı da diğer türler gibi doğanın bir parçası olarak kabul eder. Böylece ekolojizm hem yeni bir ahlaki vizyonu hem de farklı ve yeni bir dünya görüşü ile insan merkezli düşünceden kendisini ayrı bir yere oturmuş olur.

Ekoloji hareketi içinde önemli bir yeri olarak kabul edilen Arne Neass gibi yazarların eserlerinde de ötekileştirme açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin Naess kirliliğe ve kaynakların tükenmesine karşı mücadele eden, temelde zenginliği korumak ya da artırmak amacıyla olan davranışları sığ ekoloji; buna karşın insanı diğer canlı varlıklardan üstün varlık olarak kabul etmeyen düşünceleri de derin ekoloji içerisinde kabul etmektedir (Keleş vd., 2012: 262). Derin ekoloji, doğal dengenin korunabilmesi için bir araya gelmiş insanların politik ve kişisel eylemlerine doğrudan yöne verecek ilkelerden oluşmaktadır. Bu ilkeler, bireylerin çevreci bir kimlik kazanması ve kişisel tutum ve davranışlarını düzenlemesi açısından belirleyici bir rol oynamaktadır (Şakacı, 2012: 98).

Ekolojistler kendilerini insan merkezli ahlak anlayışının karşısında konumlandırarak da kendilerini onlardan ayırırlar. Her şeyden önce insan merkezli geleneksel ahlak anlayışını insan dışındaki dünyaya araçsal bir bakış açısıyla yaklaştıkları için karşı çıkarlar (Tok, 2012: 178). Liberal ahlak anlayışına göre insan dışındaki varlıkların değeri, insan çıkarına ne kadar hizmet ettiğine bağlıdır. Marxist ahlak anlayışı ise, insan emeği ile işlenmesinin ya da insan-doğa etkileşiminin emek ve insan yetenek ve becerilerinin gelişimine katkıda bulunmasının insan dışında varlıkların değerini belirlediği görüşüne dayanır. Buna karşın ekolojistler çevreyi korumanın, doğayı sevip iyi bakmanın gelecek nesillere karşı ahlaki bir sorumluluğumuz olduğu fikrine vurgu yaparlar (Tok, 2012: 178). Bunu insan türü çıkarına dayandırarak yapmaya çalışırlar. Yine hayvan hakları gibi diğer türlerle ilişkili olarak insanlarca

geliştirilen ahlaki standart ve değerlerin uygulanmasını içeren yaklaşımlar geliştirmeye çalışılırlar. İnsan ve insan olmayan dünyaya arasında ayrışmayı doğru bulmazlar. Ahlaki bir topluluk olarak gördükleri doğanın kendi içinde bir değeri olduğunu ileri sürerler. Bu topluluğu oluşturan varlıklar içerisinde insan, diğerlerinden daha fazla hakka sahip olan, diğerlerinden daha fazla saygıyı hak eden bir varlık değildir (Heywood, 2007: 337-338). Doğa denen ahlaki topluluğun üyeleri arasında canlı merkezli bir eşitlik vardır. Yerküredeki tüm organizma ve varlıklar eşit ahlaki değer taşır ve her biri bir birine bağlı bütünün parçalarıdır. Buna göre, bir şey doğanın bütünlüğünü, istikrarını ve güzelliğini koruma eğiliminde ise doğru, tersine bir eğilimde ise ahlaki olarak yanlıştır (Tok, 2012: 179).

Özdeşleşme

Ötekileştirmede kimliğin ortaya çıkmasını sağlayan ve bireyleri diğerlerinden ayıran bir farklılaşma yaşanırken, özdeşleştirmede tersi bir durum söz konusudur. Bu durumda ekolojik hareketin temel ilke ve esasları benimsenir ve bunlar hayata geçirilir. Ekolojik yaklaşımlara kadar genel olarak benlik oluşumunda aile ve aile çevresi merkez olmuş, doğa ise göz ardı edilmiştir. Ekolojik düşünceyle birlikte benliğin oluşumunda doğa da merkezi bir noktaya gelmiştir. Bu nedenle özdeşleşme kavramı ekolojik kimliğin oluşmasında önem arz etmektedir.

Özdeşleşme kavramı, insanın temel değerlerden başlayarak kozmosa kadar uzanan bir genişlikte ekolojik değerleri özümsemesi ve davranışlarıyla kendini özdeşleştirmesini ifade etmektedir. Bu nedenle, özdeşleşme kimliğin kurulmasında önemli bir unsur olan “aynılaşma-bütünleşme” olarak kabul edilebilir. Özdeşleştirme ile birlikte bireyler ekolojik hareketin içinde doğaya bir bütün olarak bakma fırsatını yakalamakta ve böylece kendisinin doğanın bir parçası olarak görebilmektedir. Diğer bir ifade ile benliğin olgunlaşmasında egoden sosyal benliğe, sosyal benlikten metafizik benliğe doğru genişleyen bir süreç işlemektedir (Şakacı, 2012: 114).

Özdeşleşme kavramı aslında felsefe tarihinde sık işlenen konulardan biri olmuştur. Hegel’in felsefesi, tasavvuf anlayışı, James Lovelock’un Gaia’sı aslında insanı doğa ve diğer varlıklarla özdeşleştirme olayıdır. Örneğin tasavvuf düşüncesinde genellikle varlık nedir sorusuna verilen cevap, “vahdet-i vücut” tur. Diğer bir ifade ile evrendeki her şey

Tanrının bir parçasıdır (Hilav, 1981: 69), dolayısıyla doğayı da bu parçalardan biri kabul ettiğimizde kendisini büyük bir sistemin alt parçası olarak görebilmesi kolaylaşacaktır. Bu yaklaşımın kökenleri Stoacı felsefede de görülmektedir. Stoa felsefesine göre, evrendeki her şeyin kaynağı Tanrısal bir niteliğe sahip olan ateştir. Bu yaklaşımla Stoa felsefesinde Tanrı ve doğa aynı varlık olarak kabul edilir (Ağaoğulları, 1989: 288; Özlem, 2004: 59).

Aslında evren ile insanı özdeşleştirme çabaları Eski Yunan'a kadar uzanmaktadır. Bu dönemde insan yaşamındaki düzen ile evrendeki düzen arasında pek bir farklılık olduğu düşünülmemektedir. İnsan yaşamı kozmik bir düzenin devamı olarak kabul edilmiştir. Doğal olarak bu durum, kozmik düzenle iyi yaşam, onunla uyum halinde yaşam anlamına gelmektedir. Bu uyum ve türdeşliği göstermek için Eski Yunan'da "evren insana göre makro kozmos; insan ise evrene göre mikro kozmos" terimleri kullanılmıştır (Özlem, 2004: 24).

Özdeşleştirme ile holizm arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Holizme göre, bütün, bireysel parçalardan önemlidir. Her parça diğer parçalarla birlikte bütün içinde anlam kazanır. Holizm fikrinin kaynaklarından birisinin de din olduğu kabul edilir; özellikle Hinduizm, Taoizm ve Budizm gibi her şeyin tekliliğini ve birliğini savunan, diğer insanları, türleri ve doğayı sevmeyi teşvik eden doğu mistisizminin holizmi desteklediği düşünülür (Tok, 2012: 177). Ancak asıl insan ve diğer canlı türleri, canlı ve cansız varlıklar arasında ayrım yapmayan, dağları, nehirleri, hatta dünyanın—Tabiat Ananın—kendisini canlı gören ilkel pagan dinlerin holizm fikrine ilham verdikleri düşünülür (Heywood, 2007: 330-331). James Lovelock Gaia: Dünyada Hayata Yeni Bir Bakış (1979) adlı eserinde, dünyanın kendi varlığını devam ettirmeye çalışan canlı bir organizma olduğu fikrini geliştirmiş ve ona Yunan dünya tanrısı Gaia adını vermiştir. Gaia düşüncesi canlı ve cansız varlıklarıyla dünyayı bir ve bütün bir canlı olarak görür. Gezegenin sağlığı üzerinde yaşayan (insan dahil) tek tek türlerden daha önemlidir. Gaia'nin hassas dengesine tehdit oluşturan türler yok olmaya mahkumdur. Bu yüzden insanoğlu Gaia'nın sağlığına saygı göstermeli ve güzellik ve kaynaklarını korumaya çalışmalıdır.

Hegel'in felsefesinin de evren ve insanı kapsayacak bir bütünlükte olduğu görülmektedir. Hegel, Fichte'nin bütün varlığı bireyden türetme-

sini kabul etmemektedir. Bütün varlıkların özünün evrensel bir gerçek olduğunu ve evrenin bütün varlıkları kapsayan ve sürekli değişen mutlak bir varlık olduğunu kabul eder. Bu nedenle evrensel varlık değişerek ve gelişerek doğayı ve insanı ortaya çıkartacak kadar son derece geniş bir çeşitlilik arz eder (Hilav, 1981: 109). Hegel felsefesinde böylece hem doğanın hem de insanın kaynağı evrensel mutlak bir varlığın değişik görüntüleri olarak karşımıza çıkmış olur.

Özdeşleşme kavramı doğadaki çeşitliği anlamak ve korumak için önemli bir anahtar olacaktır. Doğal ortamlarda yaşayan insanların, doğa ve insan arasındaki ilişkiyi görüp, sadece ailesi ve çevresiyle değil, kendisinin onların dışında daha büyük bir sistemin parçası olduğunu anlaması daha kolaydır. Örneğin Arne Neas'ın bu nedenle doğa ile baş başa kalabilmek ve onunla özdeşleşmek için Norveç'in yüksek dağlarında kendi kulübesine çekildiği belirtilmektedir (Şakacı, 2012: 115).

Başarıya İnanma

Çevre sorunlarına karşı ya da doğanın korunmasına yönelik girişimlerde bulunan ekoloji hareketine “inanmak”, hareketin dinamosu, başarının anahtarı durumundadır. Burada inanmak kavramı, ekolojik, toplumsal, siyasal sorunlara; mevcut sorunlara karşı alternatiflerin olduğuna, birlikte hareket etmek gerektiğine, başarılı olacaklarına inanmak gibi pek çok alandaki hem bireylerin hem de grubun inancını ifade etmektedir. Toplumsal alanda her hangi bir değişiklik yapabileceklerine inanamayan, ya da her olayı bir kader olarak algılayan insanların yeni bir kimlik oluşturmaları beklenemez. Çevre kirliliğini modernleşmenin zorunlu bir maliyeti olarak kabul eden bir düşüncenin, yeni alternatifler arama çabası içine girmesi zordur. Aksine grup üyeleri bu gidişata son verebileceklerine inanırlarsa, bu durum grubun kimliğinin oluşumuna büyük ölçüde katkı sağlayacaktır.

Çevreci grupların toplumsal sorunlara bakış açısı ve sorunların nasıl çözüleceğine ilişkin inançları ekolojik kimliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Çevreci grupların sosyal olaylara bakışı bu açıdan kendisinden önceki sosyal hareketlerden pek çok açıdan farklılık arz etmektedir. Özellikle önceki sosyal hareketler, daha çok sınıflar arası hak arama mücadelesi çerçevesinde gerçekleşirken; yeni sosyal hareketler maddi çıkarların çok daha ötesinde taleplerle ortaya çıkmaktadırlar.

Yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkışında çevre sorunları, soğuk savaş döneminin yarattığı nükleer savaş riski, hayvan hakları gibi insanda gelecek kaygısına yol açan konular ön plandadır (Kılıç, 2002: 97). Eski sosyal hareketler gibi yeni sosyal hareketlerin bazılarında grup üyeleri arasında ortak bir kimlik oluşturacak kadar dayanışma içinde oldukları söylenebilir. Bu hareketler toplumda egemen olan değerlerin ve kabul edilen kimliklerin değişimi için baskı yapmaktadır (Önder, 2003: 57).

Ekolojik kimliğin ortaya çıkmasında, grubun üyelerinin birlikte hareket etmeleri halinde toplumsal alanda buldukları destekle çevre konusunda karar alma mekanizmasının kilit noktalarında olan kişileri etkileyebileceklerine inanmalarının rolü büyüktür. Bunu yapabilmek için çok çeşitli eylemlere başvurmaktadırlar. Eğer grubun üyelerinin eylemlerinin başarıya ulaşacağına dair inançları olmaz ise, eylemlerin etkinliği ve devamlılığı kaybolacaktır. Bu nedenle ekoloji hareketlerinde, hareketin başarıya ulaşacağına ve bir takım şeyleri değiştirebileceklerine olan inancın canlı tutulması önem kazanmaktadır. Bu çabalar aynı şekilde ekolojik bir kimliğin beslenmesi ve yaşatılması için de gereklidir.

Çevreci grupların başarıya ulaşmasında, grubun kurucu aktörlerinin halkla ilişkilerini yürüten birimlerinin ve medya ile ilişkilerinin önemi büyüktür. Medya çevre sorunlarının topluma doğru bir şekilde anlatılabilmesi ve alternatiflerin sunulabilmesi açısından kilit konumundadır. Modern dünyada medya, aynı zamanda gruba yeni üyelerin kazandırılmasında da önemli işlevler üstlenmektedir. Yerel düzeyde gazete, dergi çıkarma, yerel boyutta komiteler oluşturma, yeşil radyo yayınları yapma, çeşitli nitelikte gösteriler düzenleme, çevreci grupların tabanının genişlemesi için önemlidir (Turgut, 2009: 18). Bu nedenle ekolojik bir kimliğin kurulması sürecinde toplum tarafından kabul görmüş popüler kişilerin hareketin için yer alması ya da hareket hakkında olumlu ifadeler kullanması grup kimliğini oluşturulmasına ve hareketin güçlenmesine olumlu katkı sağlar.

Ekolojik grupların başarıya inancını besleyen koşulların varlığı da önem arz etmektedir. Doğal olarak bu durum ülkedeki örgütlenme olanaklarından, anayasadaki temel hak ve özgürlüklere kadar geniş bir alanı içermektedir. Eğer toplumda grupların kendilerini topluma tanıtmalarına olanak tanıyacak bir özgürlük ortamı yoksa ve basit düzeyde örgütlenmelerine olanak tanıyacak maddi olanaklardan yoksunsalar,

daha baştan çevreci grupların hareket alanı daraltılmış olmaktadır. Demokrasi ve çevrenin korunması ilişkisi konusunda tereddütler olsa da demokrasinin çevrenin korunması konusunda daha doğru bir tercih olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Ekolojik düşüncenin demokratik Batı toplumlar içinde yeşerip serpilmesi de bunun kanıtıdır. İnsan haklarının gelişimi ve demokrasi arasında görülen ilişkinin benzeri bir durum demokrasi ve çevrenin korunması arasında da görülmektedir. Bun karşın antidemokratik toplumlarda çevre sorunlarının toplumun gündemine getirilmediği ya da yönetenlerin takdirine bırakıldığı görülmektedir (Kılıç, 2008: 98).

Çevrenin korunması konusunda farklı bir kimlik olarak ortaya çıkan ekolojik görüşlerin genel özelliği, demokratik yol ve yöntemleri benimsemelerdir. Yerel yönetimlere ve doğrudan demokrasi düşüncesine özel bir önem verdikleri bilinmektedir. Sanayi toplumunda görülen hiyerarşik yönetimin ve tahakküm ilişkilerinin olmadığı bir toplum yaratmayı hedeflemektedirler (Bookchin, 1996: 21). Joel de Rosnay, *le Macroscope* adlı eko-toplumun yönetiminin, yukarıdan aşağıya doğru yapılanmış sanayi toplumunun aksine, tabandan tavana doğru olması gerektiğini savunmaktadır. Bu yapılanmada ekolojik toplum kişiden ve kişinin sorumluluklarından hareket etmektedir. Toplum yaşamında gerekli kurumların oluşturulmasında ve yönetiminde yerinden yönetim ve doğrudan demokrasi ilkeleri esas alınmaktadır (Keleş vd., 2012: 308). İhtiyaç ve isteklerin minimum seviyeye düşürüldüğü (tutumlu), katılımcı (doğrudan) demokrasi temelinde kendini yöneten, küçük ölçekli yerel yönetim birimleri biçiminde örgütlenmiş komün (cemaat) yaşamı; ekolojik düşünceye göre, insan-doğa ve toplum-doğa ilişkileri bakımından en iyi yaşam anlayışıdır (Vincent, 2006: 364, 367).

Sonuç

Çevrenin korunması bütün toplumların ortak bir paydası olmakla birlikte bu yönde yapılan bütün girişimleri aynı kategori içerisinde gösterme olanağı yoktur. Her şeyden önce çevrenin korunması konusunda harekete geçen insanların hangi saiklerle hareket ettiği önem kazanmaktadır. Bu ise zorunlu olarak bizlerin çevre konusunda yapılan girişimleri çevreci hareket ve ekoloji hareketi olarak ayırmaya zorlamaktadır. Çünkü bu iki grup arasında, kimlik oluşumu açısından önemli farklar bulunmaktadır. Çevreci grupların çevre koruma çabalarında her

hangi bir siyasal ve felsefi bir özellik bulunmazken, ekoloji hareketinde tıpkı liberalizm ve sosyalizmde olduğu gibi olaylara ve sorunlara yaklaşımında felsefi bir derinlik görülmektedir. Ekoloji hareketinin bu özelliği üyeleri arasında ortak bir kimliğin oluştuğunu göstermektedir. Oysa çevreci grupların genel özellikleri çevrenin korunması olmakla birlikte üyeleri arasında ortak bir kimlik oluşturabilecek kadar siyasal ve felsefi bir bütünlük gösterdikleri söylenemez.

Ekoloji hareketinin siyasal alanda 1970'lerden sonra giderek artan popülaritesinde zaman zaman inişler ve çıkışlar görülmektedir. Kimi dönemlerde çevreci partilerin aldıkları oylarda belirgin bir gerileme gözükmektedir. Bu gerilmenin çeşitli nedenleri olmakla birlikte, öne çıkan unsur yerleşik partilerin çevre sorunlarına eskisine göre daha çok yer vermesidir. Bugün parti programında çevre konusuna yer vermeyen hemen hemen hiçbir parti kalmamıştır. Özellikle merkez partilerin bu konudaki ağırlığı daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu durumun ekoloji hareketini diğer merkez partilerle daha yakın bir konuma getirmiştir. Diğer bir ifade ile Batı ülkelerinde artık bütün partiler önceki dönemlere oranla daha çevre merkezli bir konuma gelmişlerdir. Hiç kuşkusuz bu noktaya gelmesinde ekolojistlerin de katkıları önemlidir. Ancak merkez partilerin çevre konusundaki söylemlerinin belirginleşmesi ile birlikte kaçınılmaz olarak Yeşiller olarak örgütlenen çevreci partilerin tabanının daralmasına yol açmaktadır. Batı ülkelerinde ekolojist hareketin dışında kalan partilerin sosyal ve ekonomik politikalarının insan merkezli olması, çevre sorunlarına hala teknik bir sorun olarak bakılması, çevre konusunda yaşanan bunalımların süreceğini göstermektedir. Bu da gelecek yıllarda ekolojik kimliğin daha güçlü bir şekilde kendisini ortaya koyacağını göstermektedir.

Kaynaklar

AĞAOĞULLARI, M. Ali (1989) *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, Verso Yayınları, Ankara.

ALTUNOĞLU, M. (2009) *Kimliğin Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, gazi.acikarsiv.com.tr, 24.01.2013.

- BARRY, J. (1999) *Rethinking Green Politics*, Thousand Oaks, London; Sage, New Delhi.
- BOOKCHIN, M. (1996) *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ÇOBAN, A. (2012) “Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi”, *Yeşil ve Siyaset*, Editörler: Orçun İmge ve Hakan Olgun, Lotus Yayınevi, Ankara, s.61-94.
- DOBSON, A. (1993) “Ecologism”, *Contemporary Political Ideologies*, Editörler: Roger Eatwell and Anthony Wright, Printer Publishers, London, s.216-238
- ERPOLAT, M. Tolga, (2010) *Bir Kimlik Olarak Milliyetçiliğin Medya Üzerinden İnşası (MHP-DSP Örneği)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, gaziyacarsiv.com.tr, 24.01.2013
- ERTÜRK, H. (2009) *Çevre Bilimleri*, Ekin Yayınları, Bursa.
- HEYWOOD, A. (2007) *Siyasi İdeolojiler*, Liberte Yayınları, Ankara.
- HİLAV, S. (1981) *Felsefe El Kitabı*, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- IRVİNE, Sandy ve Ponton Alec (1988) *A Green Manifesto: Policies for a Green Future*, Macdonald Optima, London.
- İMGA, O. (2012) “Murray Bookchin ve Sosyal Ekoloji”, *Yeşil ve Siyaset*, Editörler: Orçun İmge ve Hakan Olgun, Lotus Yayınevi, Ankara, s.136-151.
- KELEŞ, R., Hamamcı, Can, Çoban, Aykut (2012) *Çevre Politikası*, İmge Yayınları, Ankara.
- KILIÇ, S. (2002) “Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, *A.Ü. SBF Dergisi*, C:57/2, s.93-108.
- KILIÇ, S. (2008) *Çevre Etiği*, Orion Yayınları, Ankara.
- MARTELL, L. (1994) *Ecology and Society: An Introduction*, Polity Press, Cambridge.
- MEADOWS, Donella H. vd. (1974) *Limits to Growth*, London: Universe Books).

NAESS, A. (1989) *Ecology, Community and Lifestyle*, Cambridge University Press: Cambridge.

ÖNDER, T. (2003) *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*, Odak Yayınevi, Ankara.

ÖZLEM, D. (2004) *Etik -Ahlak Felsefesi-*, İnkılap Yayınları, İstanbul.

PORRITT, J. (1989) *Yeşil Politika*, (Çev.: Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, Ü. (2012) “Ekolojik Düşünce Akımları”, *Yeşil ve Siyaset*, Editörler: Orçun İmga ve Hakan Olgun, Lotus Yayınevi, Ankara, s.11-60.

ŞAKACI, Bilge K. (2012) “Derin Ekolojinin Derinlikleri”, *Yeşil ve Siyaset*, Editörler: Orçun İmga ve Hakan Olgun, Lotus Yayınevi, Ankara, s.95-121.

TOK, N. (2003) *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

TOK, N. (2012) “Siyasal İdeolojiler”, *Siyaset Bilimi*, Editörler: Halis Çetin, Orion Yayınları, Ankara, s.117-179.

TURGUT, Nükhet Y. (2009) *Çevre Politikası ve Hukuku*, İmaj Yayınları, Ankara.

ÜNDER, H. (1996) *Çevre Felsefesi*, Doruk Yayınları, Ankara.

VINCENT, A. (2006) “Ekolojizm”, *Modern Politik İdeolojiler*, içinde, s.329-378.

YILDIRIM, Y. (2013), *Sosyal Forum’dan Öfkeliilere*, İletişim Yayınları, İstanbul.

YILDIZ, R. ve Demir, Sakine (2003) “Milli Kimliğin Oluşumunda Zihniyet”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:8, Haziran, s. 319-340.

YILDIZ, S. (2007) “Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği”, *Milli Folklor*, S:74, s. 10-16.